

Κόσμος κινδύνων αλλά και ελπίδας
του Κώστα Σημίτη

Ο κόσμος στον οποίο ζούμε είναι κόσμος ανασφάλειας, κινδύνων αλλά και ελπίδας .

Η για δεκαετίες κλιμάκωση των εξοπλισμών, ο ανταγωνισμός Δύσης - Ανατολής, οι περιφερειακές αναμετρήσεις, το χάσμα μεταξύ της πείνας και της εξαθλίωσης στις χώρες του τρίτου κόσμου και της ευμάρειας και υπερ-παραγωγής στις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες συνθέτουν μια ανησυχητική εικόνα. Ταυτόχρονα όμως οι προσπάθειες για αποπλισμό, για προσέγγιση των υπερδυνάμεων, για βοήθεια προς τις τρίτες χώρες διαγράφουν μηνύματα ελπίδας για μόνιμη ειρήνη και ασφάλεια .

Ο υπαριτός σοσιαλισμός, το κοινωνικό καθεστώς που δημιούργησαν τα κομμουνιστικά κόμματα της Ανατολικής Ευρώπης βρίσκεται σε βαθειά κρίση. Δεν αποδείχτηκε ικανό να εξασφαλίσει την ευημερία και ελευθερία που υποσχέθηκε. Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δομές που δημιούργησε δεν ανταποκρίθηκαν στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του παγκόσμιου περιβάλλοντος, στην πρόοδο της τεχνολογίας και κυρίως στις ανάγκες του πληθυσμού για βελτίωση του επιπέδου ζωής. Ο υπαριτός σοσιαλισμός δεν επέτρεψε νέα σχήματα διοίκησης, συμμετοχής και απόφασης ώστε να αξιοποιούν οι πολίτες τις δυνατότητές τους και να τους επιτρέπουν να αναπτυχθούν ελεύθερα . Η εξέγερση στην Ανατολική Ευρώπη σφράγισε το τέλος του κομμουνιστικού οράματος . Η εξέλιξη του χώρου του υπαριτού σοσιαλισμού είναι αυτή τη στιγμή αβέβαιη και μπορεί να προκαλέσει νέες τριβές και κρίσεις στις παγκόσμιες σχέσεις. Όμως υπάρχει πια η βεβαιότητα ότι θα μπορέσει να επαναπροσδιορισθεί ^ή σοσιαλιστική προοπτική ελεύθερα από δογματισμούς και από τους καταναγκασμούς της πολιτικής ορισμένων χωρών .

Η χώρα μας παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη. Η οικονομία μας επηρεάζεται από τις διεθνείς εξελίξεις και τις αποφάσεις που παίρνονται

σε ξένα κέντρα αποφάσεων. Η διεθνής μας θέση καθορίζεται από διεθνείς συμμαχίες και συνεννοήσεις στη διαμόρφωση των οποίων ελάχιστα συμμετέχουμε. Καιόμως τα τελευταία χρόνια περιορίσαμε αισθητά τον ετεροπροσδιορισμό της πολιτικής μας και δημιουργήσαμε πολιτεία απαλλαγμένη από ξένο έλεγχο και επεμβάσεις δυναμώνοντας με τον τρόπο αυτό την ελίδα για μια εθνική ανεξάρτητη πορεία.

Η σχέση της χώρας μας με το εξωτερικό της περιβάλλον μεταβάλλεται δραματικά. Ποτέ άλλοτε στην ιστορία δεν ήταν τόσο έντονη η αίσθηση ότι η ζωή, οι ιδέες, η ελευθερία και η ευημερία, το μέλλον των κατοίκων σε κάθε γωνιά της γης επηρεάζονται από τις εξελίξεις σε όλο τον κόσμο. Η πληροφορική, η δορυφορική τεχνολογία, η τεχνολογία των νέων υλών, οι νέες μορφές επικοινωνίας καθώς και η προϊούσα οικονομική ολοκλήρωση μεγάλων περιοχών καθιστούν την έννοια της παγκοσμιοποίησης τρέχουσα και ορατή. Συγχρόνως πιέζουν για μεταβολή στο τρόπο σύνδεσης της κάθε χώρας με το εξωτερικό της περιβάλλον. Η χώρα μας δεν έχει καταφέρει ακόμη να ξεπεράσει την εσωστρέφειά της. Ταυτόχρονα όμως όλο και ευρύτερα στρώματα συνειδητοποιούν την ανάγκη για νέους τρόπους ένταξης στη διεθνή κοινότητα. Διαγράφεται έτσι η ελίδα να εκμεταλλευτεί η Ελλάδα τις τεράστιες και πρωτοφανείς δυνατότητες που ανοίγονται.

Η Ελλάδα και η Ελληνικότητα αποτελούν για μας τους Έλληνες τα σταθερόσημα αναφοράς της εθνικής μας ταυτότητας, ανεξάρτητα από την ταξική ή ιδεολογική τοποθέτησή μας. Μέσα σ'ένα κόσμο που οι ανάγκες της παραγωγής και οι νομοτέλειες της παγκόσμιας οικονομίας προωθούν καθημερινά ισχυρές διαδικασίες υπερεθνικής συγκρότησης είναι ανάγκη να διατηρήσουμε την εθνική μας ταυτότητα ενώ ταυτόχρονα θα συμμετέχουμε δημιουργικά στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι αλλά ταυτόχρονα διαγράφεται η ελίδα, ότι θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε μιά νέα δυναμική στηριζόμενοι στις παραδόσεις μας.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι πια μόνο μια τελωνειακή Ένωση, μια κοινή αγορά. Το υπερεθνικό αυτό σχήμα οικονομικής συνεργασίας που γνώρισε στο παρελθόν και εξελικτική δυναμική και τη στασιμότητα της ρουτίνας μετεξελίσσεται με όλο και πιο γρήγορα βήματα. Το μόρφωμα που διαγράφεται δεν έχει ακόμη σαφή χαρακτηριστικά αλλά οι κατευθύνσεις της πορείας είναι σαφείς. Η ενιαία κεντρική τράπεζα, το ευρωπαϊκό

κό νόμισμα, η όλο και στενότερη πολιτική συνεργασία, η επέκταση των κοινοτικών πολιτικών οδηγούν αναπόδραστα στη βαθμιαία πολιτική ενοποίηση . Ήδη τώρα το κοινό υπερεθνικό σχήμα αφαίρεσε από τα κράτη - μέλη τη δυνατότητα εμπλοκής τους στον οικονομικό ανταγωνισμό που υπήρξε στο παρελθόν η αιτία πολεμικών και μη αναμετρήσεων. Περιορίσε έτσι δραστηκά τις εξουσίες τους .

Η θεσμοποίηση των διακρατικών σχέσεων, που προκαλεί και συνεπάγεται η Κοινότητα, καλλιεργεί τη συνείδηση της συμμετοχής σε ένα υπερεθνικό σύνολο και εξασθενεί τις εθνικιστικές συμπεριφορές .

Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται την απώλεια ιδιαιτεροτήτων, την αναγκαστική εξαφάνιση υψοτροπιών και συνηθειών, εντατικότερο ανταγωνισμό και πιέσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Δημιουργεί ταυτόχρονα την ελπίδα για μια πορεία που θα διασφαλίσει στη χώρα ειρήνη, εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη .

Το φυσικό περιβάλλον χειροτερεύει καθημερινά. Ο άνθρωπος εκμεταλλεύεται τα μέσα και τη δύναμη που του παρέχει η τεχνική εξέλιξη χωρίς να αναλογίζεται τις συνέπειες για τη φύση. Ο αέρας δηλητηριάζεται, οι θάλασσες ρυπαίνονται, η πανίδα και η χλωρίδα καταστρέφονται, η ζωή στον πλανήτη απειλείται . Η αντίληψη ότι το περιβάλλον χρειάζεται προστασία και ότι η οικολογική και η οικονομική διάσταση είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες κερδίζει διαρκώς έδαφος. Δημιουργεί την ελπίδα για την αποκατάσταση της ισορροπίας που διαταράχτηκε.

Η κοινωνία, στην οποία ζούμε, χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του κεφαλαίου στις ανθρώπινες σχέσεις τη μειονεκτική θέση της ανθρώπινης εργασίας και προσφοράς, τον καθοριστικό ρόλο του ιδιωτικού κέρδους στην οργάνωση της οικονομίας, τον ταξικό ανταγωνισμό, την αλλοτρίωση και την κρατική αυταρχικότητα . Όμως οι λαϊκοί αγώνες δεκαετιών κατοχύρωσαν περισσότερη ελευθερία, δικαιοσύνη, δημοκρατία και αλληλεγγύη και δημιούργησαν την ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο.

Ποτέ το κράτος δεν είχε περισσότερη εξουσία απέναντι στο πολίτη . Η δυναμική της βιομηχανικής κοινωνίας προσθέτει καθημερινά στις υπάρχουσες εξαρτήσεις και νέες, δημιουργεί νέους κινδύνους για την ελευθερία. Όμως επίσης ποτέ τα άτομα δεν είχαν όπως σήμερα, τις ιδεολογικές και κοινωνικές προϋποθέσεις να αντισταθούν, να πάρουν τις εξελίξεις στα χέρια τους, να απαιτήσουν και να επιβάλλουν περισσότερη δημοκρατία .

Οι κεφαλαιούχοι δεν είναι πια παντοδύναμοι. Οι δραστηριότητές τους επηρεάζονται με επιδοτήσεις, φόρους, την οικονομική πολιτική και άλλες κρατικές παρεμβάσεις στην επιθυμητή κατεύθυνση. Όμως η συγκέντρωση οικονομικής εξουσίας συνεχίζεται, μονοπώλια και ολιγοπώλια κυριαρχούν στην αγορά, πολυεθνικές εταιρίες καθορίζουν τις προοπτικές ανάπτυξης ολοκλήρων περιοχών. Αλλά και οι εργαζόμενοι τα συνδικάτα και τα κόμμάτα τους έχουν όλο και περισσότερο την αντίληψη για τις οικονομικές νομοτέλειες, τις γνώσεις, την πολιτική δύναμη και τις διεθνείς διασυνδέσεις για να επηρεάσουν τις εξελίξεις.

Η ταξική διάρθρωση στην Ελλάδα αν και είναι σε γενικές γραμμές σαφής δεν οδηγεί σε αντίστοιχες ταξικές συγκρούσεις. Ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους, ο πελατειακός χαρακτήρας της διοίκησης και η έντονη αναδιανεμητική παρέμβαση της πολιτικής έχουν καταστήσει ασαφείς τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και δημιουργήσει συμβιβασμούς που δίνουν στην εξουσία διαταξική βάση. Η πολιτική λειτουργεί εξισορροπητικά και διορθωτικά. Θεωρεί την όποια κατανομή δικαιωμάτων ως προσωρινή και δεδομένη τη δυνατότητα σχετικοποίησης της. Η εξέλιξη αυτή έχει σφραγίσει την πορεία της ελληνικής πολιτικής με δύο χαρακτηριστικά. Η Πολιτεία είναι αρμόδια για όλα ακόμα και για να προσδιορίσει τα όρια της δράσης της, οι κοινωνικές ομάδες απαιτούν και πιστεύουν ότι το κράτος είναι υπεύθυνο σε κάθε περίπτωση να μεγιστοποιήσει την ευημερία τους. Το αποτέλεσμα των αντιλήψεων αυτών είναι η άναρχη επέκταση του δημόσιου τομέα, το αναρχοσύστημα παρεμβάσεων για την αποκατάσταση πολιτικών ισορροπιών και τέλος ο συντηρητικός κατακερματισμός της κοινωνίας. Η κοινωνικά άρχουσα τάξη έχει ασαφή όρια και βασίζεται σε ασαφείς συμμαχίες παρ'όλο που έχει σταθερό βασικό πυρήνα. Τα σημερινά πολιτικά αδιέξοδα είναι επίπτωση της μέχρι σήμερα εξέλιξης. Οι συγκροτημένες ~~ομάδες~~ με οικονομικά συμφέροντα δεν δέχονται να παραιτηθούν από το αναδιανεμητικό σχήμα, που διαμορφώθηκε τα τελευταία χρόνια, και να προχωρήσουν σε άλλως λιγότερο επωφελείς συμβιβασμούς παρ'όλο που ο κίνδυνος ^{οικονομικής} υπερθωροποίησης _{είναι και πιο έντονος.} Οι πολιτικές δυνάμεις αντίστοιχα δεν θέλουν να διατρέξουν τον κίνδυνο απώλειας της πελατείας τους και της εξουσίας τους προχωρώντας σε νέες αναγκαίες όμως συνααινέσεις.

Ο φαύλος κύκλος πρέπει να σπάσει. Η απάντηση στην κρίση δεν μπορεί να προέλθει από την τυποποιημένη πια αντιπαράθεση προγραμμάτων που υπόσχονται όλοι και σιωπούν στα ουσιώδη. Ελπίδα αποτελεί η βαθμιαία

συνειδητοποίηση ότι η ιδεολογική και ηθική ανομία που χαρακτήρισε τη μέχρι σήμερα πολιτική πρακτική θα πρέπει να αντικατασταθεί από ένα ορθολογικό σύστημα συμπεριφορών με σαφή κριτήρια και αξιολογήσεις.

Οι ανισότητες στην παιδεία, την περίθαλψη, την κοινωνική ασφάλιση παρ'όλο που έχουν περιορισθεί παραμένουν μεγάλες. Εξακολουθούν να υπάρχουν οι δραματικές ανισότητες στα εισοδήματα, η διαφορετική μεταχείριση των φύλων, οι μεγάλες διαφορές μεταξύ των περιφερειών της χώρας και ταυτόχρονα οι έντονες κοινωνικές αντιθέσεις. Η ανεργία είναι μόνιμο καθεστώς για πολλούς ενώ άλλοι έχουν διπλή απασχόληση.

Όμως η συνείδηση ότι απαιτείται περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη είναι όλο και πιο έντονη .

Το περιβάλλον της πόλης είναι όλο και λιγότερο ανθρώπινο, η οικογένεια χάνει τη συνοχή της, η κοινωνία είναι όλο και πιο ανταγωνιστική, το άτομο αισθάνεται αποξενωμένο, χωρίς ρίζες, αντιμέτωπο με ένα εχθρικό περίγυρο. Αλλά σήμερα υπάρχουν όλο και περισσότερες δυνατότητες επιλογής στην εργασία, στον ελεύθερο χρόνο, στη διαμόρφωση της ζωής , επεκτείνεται η κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια, μπορούμε να καταπολεμήσουμε την αρρώστεια και την εγκληματικότητα και να προωθήσουμε την αλληλεγγύη .

Η αλλοτρίωση, η εξάρτηση, η εκμετάλλευση στο χώρο της εργασίας είναι ακόμα έντονη. Όμως αυτοματοποίηση και πληροφορική επηρεάζουν το εργασιακό περιβάλλον. Η αναγκαιότητα της τεχνικής γνώσης, της εξειδίκευσης, της κινητοποίησης των πρωτοβουλιακών και διαχειριστικών ικανοτήτων των εργαζομένων δημιουργούν νέες σχέσεις εργασίας. Ο εκσυγχρονισμός των επιχειρήσεων απαιτεί νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας, κοινωνικού διαλόγου, και δημιουργούν την ελπίδα για περισσότερη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων και στη κατανομή των κερδών.

Νέες τεχνολογίες ιδιαίτερα στο τομέα της πληροφόρησης και της επικοινωνίας επηρεάζουν τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, παρέχουν όλο και μεγαλύτερες δυνατότητες χειραγώγησης του ατόμου, παρακολούθησης των δραστηριοτήτων του πολίτη και επιτήρηση της ιδιωτικής του ζωής. Ταυτόχρονα όμως διανοίγονται νέες δυνατότητες για περισσότερη πληροφόρηση και διαφάνεια, γεννιέται η ελπίδα για ουσιαστικότερη συμμετοχή του πολίτη στην καθημερινή διαδικασία άσκησης και ελέγχου της εξουσίας.

Οι εποχές των αρχηγών ηρώων, των κομμάτων πρωτοπωριών, των ενσάρκω-
τών των συμφερόντων του λαού και του έθνους έχουν παρέλθει. Τα
μεγαλόπνοα σχέδια, που διαγράφουν το μέλλον για δεκαετίες, τα προ-
γράμματα που προβλέπουν και προκαθορίζουν την πορεία της χώρας
προς τη συνεχή ευημερία αποδείχθηκαν ανεδαφικά. Την εποχή των μεγά-
λων ανατάσεων ακολούθησε η εποχή των κατεδαφίσεων. Η πολιτική
κινείται σήμερα χωρίς πυξίδα ανάμεσα στα μεγάλα οράματα και στο
ρεαλισμό της καθημερινότητας. Η ατομική και συλλογική δραστηριότητα
χρειάζεται να υπηρετεί και την ουτοπία για να έχει στόχους, μακροπρό-
θεση προοπτική και ιστορική διάσταση. Η σχετικότητα των λύσεων,
δεν πρέπει να μας αποτρέψει να αναζητήσουμε νέες συνθέσεις. Η
αποκάλυψη των αδιεξόδων και η αβεβαιότητα των διεξόδων δεν πρέπει
να μας αφήνει χωρίς ελπίδα. Ο κριτικός ορθολογισμός μας επιτρέπει
να σχεδιάσουμε μια ρεαλιστική πορεία για μια κοινωνία πιο δημοκρατι-
κή και πιο δίκαιη.

Στόχος μας πρέπει να είναι οι ελπίδες που διαγράφονται να γίνουν
πραγματικότητα.